

בס"ד, פרק רביעי

דף מד

'אמר ליה: רבי, שנית לנו בילדותיך הכסף קונה את הזהב ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך הזהב קונה את הכסף?! בילדותיה מאי סבר ובזקנותיה מאי סבר...' — פירוש, רבי שמעון רצה לברר האם חזר בו אביו מדבריו הראשונים או שכחה היתה מלפניו. ומאחר ששתק ולא ענהו דבר, הרי שחזר מדבריו הראשונים. ועל כן באו לפרש בילדותיה מאי סבר ובזקנותיה מאי סבר (חכמת שלמה למהרש"ל).

ורב אשי שאמר בסמוך 'כילדותיה מסתברא' — והלא רבי חזר בו? אלא משום שכך קיבל רבי מרבי מאיר רבו, כדפירש"י (עפ"י חכמת מנחם).

(ע"ב) 'אי אמרת בשלמא דהבא טבעא הוי — שפיר, אלא אי אמרת פירא הוי, הוה ליה סאה בסאה ואסור' — לכאורה יש לחלק בין הנידונים; במשנתנו הנידון על היחס בין מטבע זהב למטבע כסף, איזה משניהם נחשב כלפי חברו 'טיבעא', אבל כאשר דנים על הזהב בפני עצמו ולא ביחס לכסף, יש לומר שאף הוא נחשב 'טיבעא'.

אלא סברת הגמרא היא כפי המבואר להלן (מה), שאם לענין מקח וממכר נידון מטבע הזהב כ'פירא', יש להחמיר בו לגבי הלואה כדין פירות (עפ"י תוס' להלן מה. ד"ה לגבי).

ואמנם לענין שאר דברים יש לדונו כמטבע ולא כ'פירא' [כגון, גזל דינר זהב או הזיקו — משלם שווי הדינר כשעת העמדה בדין, ואינו דומה לגזול פרי או חפץ אחר שמשלם כשעת הגזלה]. רק משום חומרא דרבית החשיבוהו כ'פרי' מפני שיש בו שינויי יוקר וזול כשאר פירות. וגם שמא יבואו להחליפו בשאר פירות (ע' רמב"ן ריטב"א ורא"ש; חזון איש חו"מ טז, ט).

'אתא לקמיה דרבי חייא. אמר ליה: זיל שלים לה טבין ותקילין... נעשה כאומר לה הלוני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח' — אין צריך לפרש שלפיכך מותר, מפני שבדעתו להקנות לו ממה שיש לו בביתו — שאם כן אין זו תקנה לעמי הארצות שאינם יודעים לכוין בכך, אלא כיון שאיסור 'סאה בסאה' מדרבנן, לכך הקלו שמה שבידו ייקנה לו מעכשיו, וכשהוקרו — ברשותו הוקרו (ר"ן, עפ"י בית יוסף יו"ד קסב).

ונראה שלכך רב נסתפק בדבר, כי בשעת ההלואה לא פרש ממה יפרע, והיא כלל לא ידעה אם יש לו בביתו דינרי זהב אם לאו, ועתה שנתייקרו, שאל את רבי חייא האם מותר לו להסתמך על כך שיש לו דינרים, ולפרוע לה דינרי זהב, אם לאו. והורה לו להתר (ט"ז יו"ד קסב סק"ג. וכן פסק שם להלכה, שמתר לפרוע סאה בסאה אם יש לו, גם אם לא ידע מן ההיתר — שכבר נקנה לו עפ"י חכמים, ודלא כחוראת הב"ח לאסור. והש"ך כתב שאף הב"ח לא אסר אלא לכתחילה).

ויש מהראשונים שכתבו שאין איסור אלא אם פרש לו בשעת ההלואה 'סאה בסאה' או 'דינר בדינר', אבל בסתם — מותר (עפ"י בה"ג מד. ואין כן דעת הר"ף להלן עה. ע"ע בשו"ת רדב"ז ח"א תע).

— הוראת רבי חייא 'זיל שלים לה...' פירושה: חייב אתה ליתן מהם, לפי שהלווה מין מסוים, חייב לפרוע לו מאותו המין דוקא, כל שאינו אסור משום 'סאה בסאה', ואפילו לא פרשו בעת מתן ההלוואה ממה יפרע. שהרי גם כאן מדובר שלוה בסתמא ואעפ"כ חייבו לשלם טבין ותקילין. וכן משמע בפוסקים (אגרות משה יו"ד ח"א עו. ע' גם חו"ד יו"ד קסא סק"א).
ואם אין לו כעת מאותו המין כדי לפרעו — משלם לו בדבר אחר כפי המחיר של אותו המין שלוה, כשוויו עתה (חו"א חו"מ טו,ד).

'אי אמרת בשלמא טבעא הוי, משער תנא במידי דקיץ, אלא אי אמרת פירא הוי, משער תנא במידי דאוקיר וזיל? זמנין דמהדר ליה כהנא וזימנין דמוסיף ליה איהו לכהנא?...' — מבואר כאן שאחד ההבדלים בין 'טיבעא' ובין 'פירא' — ענין הקביעות והשתנות הערך; דבר שהוא בגדר 'טיבעא' הריהו קצוב ואינו עלול להתייקר או לזול. מה שאין כן 'פירא'; —

ויש לשאול, הלא לכאורה זהו נידון מציאותי, האם הזהב התייקר או הזול. ואין שייך לומר שהמחלוקת האם הזהב נידון כטיבעא או כפירא תלויה בשאלה המציאותית האם הזהב הוא זה שמשנתנה והכסף קבוע, או להפך. גם אין כלל סברא לומר שנחלקו מה משתנה ברוב המקרים; — אלא נראה שיש כאן קביעה דינית; לעולם הדין מחשיב את המטבע כדבר קבוע ויציב [כל עוד לא נפסל], ואילו הדבר המשתנה הוא ה'פירא' מעצם הגדרתו.

ונפקא מינה — לענין רבית, שאם לזה במטבע מסוים ובינתים חל פירות בערכו של המטבע, ההלכה מחשיבה את המטבע כקבוע, והשינוי חל בשאר הנכסים, שהם אלו שנתייקרו או הזולו. וא"כ לפי זה צריך לשלם לו מטבעות כפי הסכום שלוה, ואם ישלם יותר — הרי זו רבית.

ואולם יש לומר שזה דוקא במטבעות ממש, אבל בזמנינו שטרות הכסף אינם אלא שטרי חוב ואין בעצמותם כל ערך, אלא שוויותם נובעת מקביעות הרשות והסכמתה. ולכן יש מקום לומר שאם הרשות מפחיתה את ערך הכסף, אכן ערכו הופחת.

אמנם, אם כפי דין הרשויות ניתן לשלם חובות באותו הסכום שלוה, על אף הפיחות — אסור לשלם יותר משום רבית, כיון שנפטר בסכום שלוה. עד כאן מדברי הגר"מ פיינשטיין (אג"מ יו"ד ח"ב קיד. וע"ש בח"ד י,ב) שמותר לחברי ארגון כלשהו לקבוע שהמפגר בתשלומין ישלם יותר כפי ערך הלירה שהופחתה, הואיל והלירות אין להן דין מטבע, כי ודאי הפיחות נעשה בהן ולא בפירות).

א. בדבריו אלו יש מקום לפרש מדוע אין צד לומר [כפי ההנחה הנראית פשוטה לכאורה], שלא הזהב קונה את הכסף ולא הכסף את הזהב, שהרי שניהם מטבעות, ואין מטבע קונה מטלטלין — אלא שהגדרת 'מטבע' מעיקרא לענין זה, היינו דבר קצוב וקבוע שאינו משתנה. ואם כן אין שייך לומר ששני דברים קבועים כשדנים אותם זה כלפי זה, שהרי תמיד היחס שביניהם עלול להשתנות. הלכך לעולם צריך לקבוע מהו הדבר הקבוע ומהו המשתנה, וזהו הקובע מהו ה'טיבעא' ומה ה'פירא'.

ומבוארת בזה היטב לשון הגמרא (להלן מה.): **'כיון דלענין מקח וממכר שויהו רבנן כי פירא, דאמרינן איהו ניהו דאוקיר וזול' — שקבעו שהזהב הוא המשתנה והכסף — הקבוע, וממילא הלכה זו קבעה שהיוקר והזול חל בזהב ולא בכסף.**

ב. בעיקר סברתו בדיני המטבעות בזמננו — ע' גם בחו"א יו"ד עב,ח. וכ"כ במנחת שלמה (ח"ב סה,יא) שנראה מצד

עיקר הדין שאין בהשלמת ערך הפיחות משום איסור רבית, אם לא שמצד דין המלכות די לשלם בפחות. עוד האריך הגרמ"פ הרבה (ביו"ד ח"א קפט-קצב) בענין קביעת שיעור פדיון הבן וכתובה בזמנינו, האם נקבע לפי הכסף או לפי הוזהב. ותורף שיטתו, שבזמנינו שהוזהב קבוע מן הממתכת הכסף, ואין הכסף חריף ועובר לסוחר יותר ממנו אלא להפך — יש לקבוע את השיעור לפי ערך הוזהב. ואין הדבר מוסכם, ע"ש. וע' חזון איש חו"מ טז, ט יא. וע"ע אילת השחר כאן.

— אף על פי שהתורה אמרה חמשת שקלים כסף, ולמה לא נשער בכסף אלא בזהב? — יש לומר, מסתבר כשקצב המקום שיעור פדיון הבן תלה הקצבה במטבע החשובה, דהיינו דינר זהב. וקבלה בידיהם שבימי משה היה נמכר דינר זהב בכ"ה דינרי כסף. אלא שהתורה נקטה סכום פסוק ולכך כתבה חמשת שקלים ולא כתבה ארבע חומשי דינר זהב, אבל באמת תלוי הדבר במטבע הוזהב, שהוא הקובע (תורא"ש).

ז'טבעא אפירא לא מחללינן' — איסור זה הוא מדרבנן, ובדיעבד מתחלל, כדתנן במעשר שני א,ה (חזו"א דמאי ג,ט. וע"ש סק"י בשם הירושלמי).
 מה שכתב דהוי מדרבנן — היינו לפי לישנא בתרא בבאור מחלוקת ב"ש וב"ה, כדלהלן מה: אבל ללישנא קמא משמע בגמרא שם וברש"י שהוא מדאורייתא (וע' ברש"ש שהביא מהירושלמי לימוד לדבר). ולדעת הריטב"א בשם מורו, בפרי ממש אסור מדאורייתא, משום טורח הדרך, אבל בזהב וכד' אינו אסור אלא מדרבנן שעשאוהו כפירות. ובמה שכתב בדביעבד חל והוכיח ממשנה — הנה להלן בגמרא פרכינן מחמת הלשון, שהיה לומר 'מתחללין ואין מתחללין' ולא לשון דלכתחילה, ולא פריך מן המשנה. וע' במש"כ החזו"א בהמשך (סק"י) מהירושלמי, שיש לפרש המשנה בע"א. וע"ע בספר 'הגה האריה' לגר"א פומרנצ'יק.

לענין חילול מעשר שני בזמן הזה, נוהגים על פי החזו"א (ע' דמאי ג,י יב; טו,יב) לחלל מטבע על מטבע ולא על פירי [כמו שמבואר בגמרא שלמאן דאמר זהב — פירא, אין מחללים פירות על זהב]. ויש מקילים בזמן הזה, כשם שמקילים עתה לחלל פרי על פרי שאינו מינו [כי גם בזמן הבית היה מחולל בדביעבד, לכן מקילים עתה אף לכתחילה], כמו כן מחללים טיבעא אפירי, שדין אחד להם (עפ"י הגר"מ טוקיצנסקי בספרו ארץ ישראל ח"ב ה,ד. וע"ע מנחת שלמה סג ד"ה והנה דבר). ועל כל פנים אין לחלל אלא על פרי שלא הוכשר לקבל טומאה, כי כשמחלל על פרי טמא שאינו ראוי לאכילה, דומה לפירות שא"א להגיע לירושלים, שאף בדביעבד אינם נתפסים בפדיון (חזו"א דמאי ג,י).

י'חד אמר: אף בפירות על דינרין מחלוקת' — יש לתמוה, מנין לחדש כן ולומר שנחלקו מן הקצה אל הקצה, שלבית הלל הוזהב נחשב 'טבעא' יותר מן הכסף, ולבית שמאי אינו נחשב 'טבעא' כלל וכלל, עד שאי אפשר לחלל עליו אפילו פירות; שמא מחלוקתם אמורה רק בהשוואת הוזהב לכסף, האם הוא כטיבעא לגביו או כפירא?

ועוד, הלא ממשנתנו מוכח שהוזהב נחשב 'פירא' רק לגבי כסף, אבל לגבי עצמו הוא 'טיבעא', שהרי שנינו בסיפא 'מטלטלין קונין את המטבע' ואף מטבע זהב בכלל (וכמו שכתב הרא"ש ושאר ראשונים בפשיטות), ואם כן אפשר שאכן כך סוברים בית שמאי, ומנין לחדש דעה שלישית?
 ויש לומר שאותה דעה סוברת שלענין מעשר אין הדבר תלוי ביחס שבין שני הדברים, מה נחשב

יותר 'טיבעא' או 'פירא' כלפי הדבר השני שמחללים, אלא כל שהוא 'טיבעא' לגבי עצמו — מחללים עליו, וכל שאינו אלא 'פירא' — אין מחללים. הלכך ממה שאמרו בית שמאי שאין מחללין כסף על זהב, מוכח שלדעתם הזהב אינו 'טיבעא' כלל, וממילא גם פירות אין מחללין על הזהב. ולפי זה אפשר שמשנתנו הולכת כבית הלל, שאמנם הזהב נידון כ'פירא' לגבי כסף, ומ"מ מצד עצמו הוא 'טיבעא' [שלכך המטלטלין קונים את הזהב ואין הזהב קונה מטלטלין], ולכן מחללין עליו. ואולם מדברי התוס' (מה. ד"ה אלא) מבואר שאין סוברים כן, ויחזרו הקושיות הנ"ל. וצע"ג (עפ"י הגרעק"א).

כבר נפתח הדבר בראשונים — ע' בהמאור, רמב"ן רשב"א ועוד. והרמב"ן ביאר טעמו של ריש לקיש, הואיל ואין אדם מוצא ליקח צרכיו בזהב, נמצא כשמחלל פירות על הזהב אי אפשר שלא יחלל שוב את הזהב בכסף, על כן מחשבים את הזהב כמו שהוא נידון כלפי כסף, דאזלינן בטר בסוף — והרי לגביו הוא 'פירא'.

ונראה לכאורה לישיב דברי התוס' לפי סברת הגרעק"א, שאמנם משמע ממשנתנו שזהב כלפי שאר מטלטלין נידון כטיבעא, שלכך משיכת מטלטלין קונה את הזהב ולא להפך. אך זהו רק משום שלענין מקח וממכר הנידון הוא יחסי בלבד, מה יותר 'טיבעא' ומה יותר 'פירא', והרי הזהב קרוב למטבע משאר חפצים. משא"כ לענין מעשר אין די בכך, כמוש"כ רעק"א, אלא צריך שיהא מוגדר כ'מטבע' באופן מוחלט [שנאמר 'וצרת הכסף'. ועתורא"ש להלן מו. שלר"ע צריך ריבוי מקרא לכל מטבע שאינה של כסף, שאינה חריפה. וא"כ דינו לרבות מטבע גמור]. הלכך לבית שמאי אי אפשר לחלל על זהב, לפי שאינו 'מטבע' לגבי נפשיה. אבל לדברי ב"ה שאפשר לחלל על הזהב, מוכח שזהב נחשב 'מטבע' לגבי נפשיה. וגם מוכח מדברי ב"ה שהוא נחשב מטבע יותר מן הכסף, שלכך מחללים סלעים אדיגריין — ואעפ"י שהיה מקום לומר שלעולם הכסף טבעא לגבי ההבא ואעפ"י כ מחללים כסף על זהב כי די בכך שזהב לגבי נפשיה 'מטבע' הוא, אך סובר ריו"ח שאין מחללים טבעא על דבר שהוא 'פירא' לגביו — הלכך מוכח שלב"ה הכסף קונה את הזהב ואין הזהב קונה את הכסף.

ולפי הנחה זו לבית הלל אין להחליף דינרי זהב של מעשר בסלעים, ואעפ"י שכספא לגבי נפשיה ודאי טיבעא הוא, אך אין להחליף טיבעא בדבר שהוא פירא לגביו. וכן כתב הרמב"ן. והרי מדבריו מוכח שלענין מעשר אין די במה שהוא 'טיבעא' מצד עצמו אלא צריך שיהא נחשב טיבעא יותר מהדבר שמחללים.

*

'שנית לנו בילדותיך הכסף קונה את הזהב, ותחזור ותשנה לנו בזקנותיך הזהב קונה את הכסף. בילדותיך מאי סבר ובזקנותיך מאי סבר...'

— כי בילדות של האדם, יש לו גודל תשוקה וחמדה לדברי תורה, ועל ידי זה 'קונה את הזהב' — היינו דברי תורה לאמיתם ייקראו בשם 'זהב'. ו'כסף' — היינו תשוקה וכסיפה. אבל בזקנה צריך האדם לבקש שלא יוסר ממנו החשק לד"ת, כי לעת הזקנה כל כחות התשוקות של האדם נחלשים, על כן שינה לו 'הזהב קונה את הכסף' — והוא תפילה שהתפלל לה' שע"י דברי תורה יבוא בלבו חשק להוספת עוד דברי תורה. וזה שאנו מתפללין בכל יום 'והערב נא ה' את דברי תורתך בפינו' — שימתקו לנו הד"ת שתהיה לנו בכל פעם יותר תשוקה אליהם (מי השילוח — תולדות, עה"פ אלא תולדות יצחק בן אברהם — אברהם הוליד את יצחק). וכעין זה מובא בספר פרי צדיק (במדבר, טז) בנוסח זה; ה'כסף' מורה על תשוקה ואהבה, וה'זהב' — יראה. תכלית הכיסופים שבימי הנערות היא לקנות בנפש את היראה, ותכלית בירור היראה שבקדושה היא כשתבוא ממנה השמחה והאהבה בהתגלות. וכן רמז לזה ב'אור זרוע לצדיק' עמ' 40. וראה עוד בהרחבה בספר בית יעקב — תולדות יד.

בשעת גזלה, אעפ"י שהיו בה בשעת העמדה בדין אינו משלם אותן גיזות וולדות]. משא"כ אם גזזה או ילדה קודם שתבעו בדין, השבח שלו. ובעל המאור פירש להפך; מה שגזז ומה שילדה קודם התביעה — של הבעלים, ומה שאחר התביעה כבר קנה הגולן.

דפים מג — מד

צו. מה דין שליחות יד בפקדון במקרים הבאים?

- א. החושב לשלוח יד.
 - ב. אמר לשלוחו לשלוח יד.
 - ג. שלח יד ללא פעולת הגבהה או משיכה, כגון הטח את החבית ונטל הימנה רביעית.
 - ד. הגביה את החבית כדי ליטול הימנה רביעית. וכן בארנק, ליטול הימנו דינר.
- א. החושב לשלוח יד בפקדון — בית שמאי אומרים חייב (על כל דבר פשע). ובית הלל אומרים: אינו חייב עד שישלח בו יד (אם לא שלח יד).
- א. התוס' והרמב"ן והריטב"א פרשו 'חושב' — בדיבור דוקא. [וזה שנקטו 'מחשבה' — כי די באמירה בינו לבין עצמו ללא עדים. (ריטב"א). וגם לומר שאינו חייב אלא אם ניכר שכך מחשבתו, כי פעמים אומר דרך גזומה והשטאה (תורת חיים)]. ואילו רש"י כתב (בקדושין מב, וכ"כ רמב"ן משמו) אף במחשבה ללא דיבור.
- ב. יש מי שכתב שגם בית שמאי לא חייבו אלא אם לבסוף יצאה מחשבתו לפועל, אבל בלא הכי פטור (משך חכמה).
- ג. יש מי שצדד לומר למאן דאמר שליחות יד אינה צריכה חסרון, אפילו לבית הלל חייב במחשבה אם הפקדון נמצא בחצרו, שהרי משעה שחשב קנאו בקנין חצר ונעשה עליו כגולן. ואולם יש לומר שקנין חצר אינו קונה לגולן ללא מעשה כלשהו (ע' חזו"א).

ב. אמר לעבדו ולשלוחו לשלוח יד בפקדון — חייב המשלח, אעפ"י שבכל התורה אין שליח לדבר עבירה, כאן גילה הכתוב לחייב את המשלח — על כל דבר פשע. (כן דרשו בית הלל. ולבית שמאי אפשר שאין צריך קרא, שהרי חייב על המחשבה. ולדברי שמאי הזקן, לפי לשון אחת (בקדושין מב) אף בכל התורה יש שליח לדבר עבירה).

ג. הטח את החבית ונטלה הימנה רביעית, ונשברה — אינו משלם אלא רביעית, שלא נעשה 'שולח יד' אלא בפעולת קנין כגון הגבהה. אבל אם התמיצה — משלם את כולה (מדין 'מוזיק'. ריטב"א), שעל ידי מעשיו התמיצה, שכן דרך יין להחמיץ בכלי חסר (רבה). כפרש"י. ויש מפרשים שמחמיץ ע"י הנענוע, ואפילו לא החסיר. ע' פירוש המשנה לרמב"ם; תורת חיים).

לכאורה נראה שאם היה הפקדון מונח בחצרו הקונה לו, נעשה שולח יד בהטיה בלבד, משום קנין 'חצר' (עפ"י חזו"א).

ד. הגביה את החבית כדי ליטול הימנה רביעית — אמר שמואל: אעפ"י שלא נטל — חייב. ופרשו שאפילו

אם נאמר שליחות יד צריכה חסרון כאן חייב, שנוח לו שתהא החבית בסיס לאותה רביעית, והרי זה נידון כאילו הוציא הרביעית והניחה בחבית כדי שתישמר.

נסתפק רב אשי האם הדין כן בארנק, שהגביהו ליטול הימנו דינר ולא נטל; שמא דוקא ביין אמרו שאינו נשמר אלא אגב יין שבחבית, או שמא אף המטבע אין דומה שמירתו לשמירת ארנק שלם, וכאילו הוציאו והניחו שוב בארנק לשמירה. תיקו.

א. ברמב"ם (גיזילה ג, יא) משמע שגם לפי מה שאנו נוקטים שליחות יד אינה צריכה חסרון, יש מקום לספק של רב אשי. וטעם הדבר, כי זה שנתחדש שבנטילת מקצת נחשב כשולח יד בכל, זהו דוקא בגוף אחד. הלכך יש לדון מתי נחשב הפקדון כגוף אחד או כחפצים נפרדים (עפ"י נתיבות המשפט רצב סק"ד).

ב. החזיר את החבית למקומה, אפילו נטל הימנה רביעית — לדברי רבי ישמעאל (לעיל מ:): נפטר מן האונסים שמכאן ואילך, לפי שאין צריך דעת בעלים בהשבתה, כפי שנתבאר למעלה (עפ"י פני יהושע לעיל מא, ועוד).

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

פרק רביעי

דף מד

צו. האם הדברים דלהלן קונים זה את זה במשיכתם?

א. הכסף את המטלטלין; המטלטלין את הכסף.

ב. מטבעות כסף, מטבעות זהב ונחושת.

ג. אסימון; מעות הרעות.

ד. מטלטלין — הפצים או פירות.

א. משיכת הכסף אינה קונה את המטלטלין לישראל, אם מדין תורה או מגזרת חכמים כדלקמן. [אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו]. ואילו משיכת המטלטלין עושה קנין, והרי מתחייב הקונה במשיכתם ליתן למוכר את הכסף. לדברי רבי שמעון, כשהכסף ביד המוכר שוב אין הלוקח יכול לחזור בו, אבל המוכר חוזר כל עוד לא משך הלוקח את המקח (וכפי שיבואר להלן מז-מח).

א. משך מטבע בתורת 'חליפין' ולא בתורת 'דמים' — נחלקו האמוראים האם מטבע נעשה חליפין אם לאו, כדלקמן מה.

ב. מבואר בתוס' ובשאר מפרשים שמשיכת הכסף, לא רק שאינה קונה מטלטלין אלא גם אינה מחייבת כלל את המוכר ליתנם. ויש מי שצדד לחדש בדעת בעל העיטור (הובא ביה יוסף חו"מ רט, ו) שאם נתן כסף בתורת התחייבות להקנות דבר בעבורו, משיכת הכסף מחייבתו ליתן כפי שאמר. ולא אמרו במשנה אלא כשנתן הכסף בתורת פעולת קנין (עפ"י הדושי ר' שלמה היימן — ו. ובאבי עזרי (רביעאה. מעש"ש פ"ח) משמע שאף בסתמא חל חיוב בנתינת הכסף לפרוע לו המטלטלין שאמר. ולפי"ז מה שאמרו שיכול לחזור, היינו רק לענין יוקרא וזולא. אך צ"ע בכונת הדברים, דלהלן עד: [כפי שכתבו התוס' מז:]: משמע שמשנתנו לענין חזרה גמורה מיירי ולא לענין יוקרא וזולא).

ג. יש מן האחרונים שכתבו שלרבי יוחנן שמעות קונות את המטלטלין מדין תורה, אם לא חזרו הצדדים מן הקנין והוא התקיים לבסוף — קנה משעת נתינת הכסף (עפ"י נאות יעקב; עונג יום טוב כה; דבר אברהם ח"א א, טז; אבני נזר חו"מ לה — בדעת הרמב"ם).

ד. מטבע זהב — אמר רבי שמעון (מח) שדינו ככסף לענין זה שאם משך מטלטלין קנה את הזהב ואם משך את הזהב לא קנה המטלטלין. וכן נקטו רבנו חננאל הרי"ף והרמב"ם [וכן האריך הרמב"ן להוכיח שאין בדבר חולק. ובוה פירש סיפא דמתניתין 'מטלטלין קונים את המטבע...'] — כל מטבע במשמע. ואילו רב האי גאון נקט שהזהב דינו כפירות לכל דבר, כדלהלן.

ה. מעות הרעות ואסימון לגבי מטלטלין נחשבים 'טיבעא' (תוס'). והוה לפי פירושם ש'מעות הרעות' יוצאות קצת, אבל לפרש"י שהן מטבעות שנפסלו, הרי דינם כמטלטלין כנגד מטלטלין וקונים זה את זה.

כ"מ בתוס' ועוד. ואולם ע' בטור חו"מ רגז, (ובב"ח) שנקט שאסימון נחשב 'מטבע' לגבי שאר מטלטלין, אבל בשלחן ערוך השמיט זאת וכתב רק דינר זהב, ומשמע שאסימון שאין עליו צורה אינו 'מטבע' כלל. ע' אבנ"ז יו"ד סוס"י רט).

ב. לסתם מתניתין (וכן נקט רבי יוחנן להלכה. עפ"י הרי"ף. וכן צדדו התוס' (מה.)), וכשיטתו בכ"מ הלכה כסתם משנה), מטבע זהב כלפי כסף נידון כשאר חפצים [מפני שאין זהוב חריף ככסף], הלכך משיכת זהוב קונה את הכסף — כלומר מחייבת את הלוקח ליתן את הכסף, ואילו הכסף אינו קונה את זהוב. כן שנה רבי בזקנותו. אבל בצעירותו שנה להפך; הכסף קונה את זהוב וזהוב אינו קונה את הכסף [לפי שהזהב חשוב מן הכסף]. ואף רבי חייא סבר כן. וכן הוכיח רבא מתנא דברייתא (ושנאה רבי חייא כפי סברתו. רא"ש). ורב אשי אמר להוכיח כן מסידור דברי המשנה, ודחו הוכחתו. לפי לשון אחת נחלקו בדבר בית שמאי ובית הלל; בית שמאי סוברים שהכסף מטבע וזהוב 'פרי', כפי ששנה רבי בזקנותו. ובית הלל סוברים להפך.

הרי"ף והרא"ש פסקו כפי ששנה רבי בזקנותו וכסתם משנתנו, שהזהב כ'פרי' לגבי כסף [ואף ב"ה מודים בדבר. ערמב"ן]. ואילו בעל העיטור פסק כפי ששנה בילדותו. וכן צדדו בתוס', שהזהב הריהו מטבע כלפי הכסף. אלא שהביאו בשם רב האי גאון שהזהב נחשב כ'פרי' לכל דבר — וכתבו שמא משום שבימי הגאון לא היה יוצא זהוב כלל כמו בימי האמוראים.

הנחושת קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הנחושת. [אעפ"י שבמקומות שהפרוטות מהלכות שם, הן חריפות מן הכסף, אך כיון שיש מקומות שאינן מהלכות, הריהן כ'פרי' לגבי הכסף]. הנחושת לעומת זהוב — לדעת הרמב"ן והרא"ש נידון כ'פירא' (וכן הביאו לטעם מהירושלמי), שהרי אינו חשוב לעומתו. ויש אומרים שנחשב כ'מטבע' מפני שהוא חריף ממנו (כן הביא הרא"ש מהתוס'. וכן כתב בתורא"ש לפי תנא דידן). ואפשר שתלמודנו חולק על הירושלמי בדבר (ע' בשו"ת הרדב"ז ח"א תע).

ג. אסימון דינו כ'פרי' לענין מטבע, שבמשיכתו נקנה הכסף (כלומר נתחייב). ומשיכת המטבע אינה קונה את האסימון.

א. רש"י ובעל הערוך פרשו 'אסימון' — מטבע המוכנה לטיבוע ועדיין לא הוטבעה. ורבנו תם מפרש שיש בו צורה אבל אינו יוצא בהוצאה אלא בדוחק. והרמב"ן כתב שנסדקה או נשברה צורתה ואינה שוה אלא כמשקלה. (ע"ש אודות המשמעות הלשונית של המלה).
 ב. אסימון ומעות הרעות — רבנו מאיר (מובא בתורא"ש) פירש בדעת רבנו תם שהאסימון נחשב 'פירא' לגבי מעות הרעות. ואילו התוס' כתבו לדעת רבנו תם שהאסימון יוצא בהוצאה פחות בדוחק ממעות הרעות. ולדבריהם נראה שהאסימון נחשב 'טיבעא' כלפי מעות הרעות.

מעות הרעות קונות את היפות והיפות אינן קונות את הרעות — שהרעות ביחס ליפות דינן כפרי ביחס למטבע.

ד. כל המטלטלין קונים זה את זה, אם בתורת 'חליפין' אם בתורת 'דמים' [= בכמה תנן לי את שלך — בכך וכך. וזה חוזר ואומר לו בכמה תנן לי שלך — בכך וכך, ונתרצו] — כיון שמשך האחד קנה חבירו את שלו.

צח. מהם יחסי המטבעות דלהלן?

א. פרוטה.

ב. איסר.

ג. מעה.

ד. דינר כסף.

ה. דינר זהב.

ו. סלע.

ז. שקל.

א. פרוטה — אחד משמונה באיסר האיטלקי. [רשב"ג אמר: אחד משישה. ואף לתנא קמא, יש זמנים שהפרוטה אחד משישה באיסר, כאשר הוזל האיסר ביחס לשאר המטבעות. עפ"י קדושין ב יב].

ב. האיסר [האיטלקי] — אחד מכ"ד בדינר של כסף. (והוא חצי פונדיון / רבע מעה).

רש"י (להלן נה. ריש קדושין; כתובות קי): כתב שהאיסר של כסף. והרא"ש הקשה מדברי התוספתא שמבואר שהאיסר עשוי נחושת. ויש מי שצדד שלפרש"י שני איסרים היו, וזה של נחושת הוא אחד משלשים בדינר, כמו שאמרו בתוספתא. וצ"ע (עפ"י אמת ליעקב. שמה יתכן לשער עפימש"כ הרמב"ם (חובל ומזיק ד; טוען ונטען ג,ב) שהיו מערבים נחושת במטבעות הכסף, אפשר כוונת התוספתא לתערובת נחושת אבל היה בו גם מרכיב מכסף).

ג. מעה כסף היא שישית הדינר. (ארבע איסרים. שתי פונדיונות. קרויה גם 'דנקא' (להלן ס: — לפרש"י) כלומר ששית הדינר).

פעמים סתם 'מעות' הכוונה לפרוטות (רש"י להלן קב: וכן הפירוש במשנת 'הפורט סלע ממעות מעטר שני' [וכן במעש"ש ב,ו ועוד]. וע' גם ברמב"ן לעיל מב סע"א). ופעמים הוא משמש כתואר כללי למטבעות, כפי שהביא המהרי"ק דוגמאות רבות לדבר).

ישנה מטבע נוספת שהיא שמינית מן הדינר — 'זוז מדינה', המכונה 'פשוט' כדלהלן סט: וברש"י.

ד-ה. דינר כסף (= שוויו שש מעות. חצי שקל. נקרא גם 'זוז') — הוא אחד מכ"ה בדינר של זהב. פרש רבנו תם שעוביו ומשקלו של דינר זהב היו גדולים משל כסף.

ו. הסלע ('איסתר') ערכו ארבעה דינרי כסף. (הסלע הינו חלק אחד מעשרים וחמשה מהמנה). זהו 'סלע צורי'. ואילו 'סלע מדינה' שמינית ממנו, דהיינו חצי זוז. והוא מטבע הנקרא 'רובע' — רבע השקל. (כדלהלן נב. ורש"י). וכן יש מטבע 'רובע' שהוא רבע דינר (ועתוס' ותורא"ש נב. עפ"י כריתות ח.).

ז. השקל הוא חצי סלע.

ו'שקל הקדש' שבתורה הוא שקל כפול, דהיינו סלע.